

Streefbeeld & Actieplan Veenkoloniën 2030

Regio Deal
**Natuurinclusieve
Landbouw**

Binnen de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw Noord-Nederland werken vele partijen in acht gekozen gebieden samen aan een landbouw die in balans is met haar omgeving. Dit zijn agrariërs, inwoners, landbouw- en natuurorganisaties, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties. De provincies Groningen, Fryslân en Drenthe en het Rijk ondersteunen hen bij deze transitie.

Doel van de regiodeal is om samen te werken aan een gezonde landbouw die in 2030:

- winstgevend en trendsettend is;
- gezond kwaliteitsvoedsel produceert;
- bijdraagt aan de biodiversiteit, de bodemvruchtbaarheid
- en de natuurlijke kringloop;
- zorgt voor een (be)leefbaar platteland.

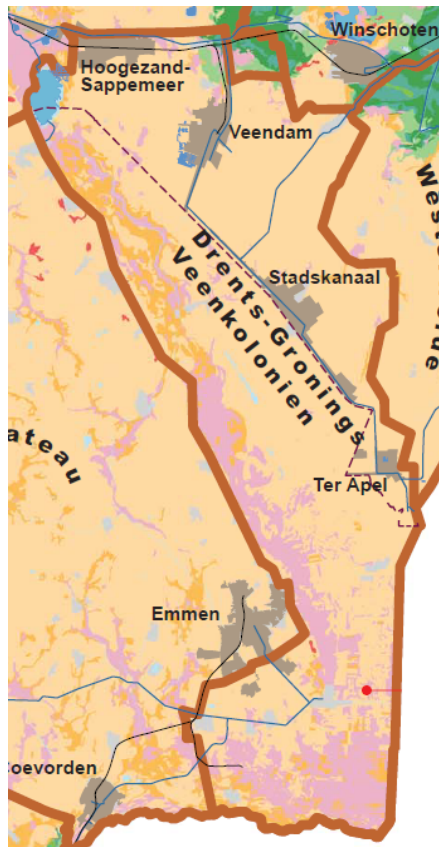
Hier sluit de definitie van het Louis Bolk instituut en Wageningen UR goed bij aan:

‘Natuurinclusieve landbouw is een vorm van duurzame landbouw en onderdeel van een veerkrachtig eco- en voedselsysteem. Deze maakt optimaal gebruik van de natuurlijke omgeving en integreert die in de bedrijfsvoering. Daarnaast draagt natuurinclusieve landbouw actief bij aan de kwaliteit van diezelfde natuurlijke omgeving. Natuurinclusieve landbouw produceert voedsel binnen de grenzen van natuur, milieu en leefomgeving, met een positief effect op de biodiversiteit’ (Erisman, et al., 2017).

De Veenkoloniën staan bekend als een rationeel productielandschap. Er zijn veel kansen om de biodiversiteit te versterken en ondersteunend te maken aan de landbouwproductie. Daarom worden in 2030 meer overhoeken gebruikt als natuurlijke hotspots en bieden de wegen en wijken ruimte voor een netwerk van bloeiende bermen en waterkanten. Door de innovatie in het gebied wordt ook de primaire productie meer natuurinclusief; denk daarbij aan de inzet van high tech, maar ook andere gewassen en teeltmethoden.

Natuurinclusieve landbouw is daarbij het vertrekpunt. Met grondgebruikers en andere betrokkenen is daarom dit gezamenlijke Streefbeeld opgesteld: waar willen we in 2030 per gebied staan? Welke doelen zijn daarvoor nodig? Dit gedeelte is geen blauwdruk, maar geeft steun bij de in te zetten acties, zodat in 2030 natuurinclusief boeren de gangbare praktijk is. Daarom zijn in het actieplan alvast acties benoemd die bijdragen aan het versterken van de biodiversiteit in het gebied.

Topografische kaarten uit 1915(l) en 2019 (r)

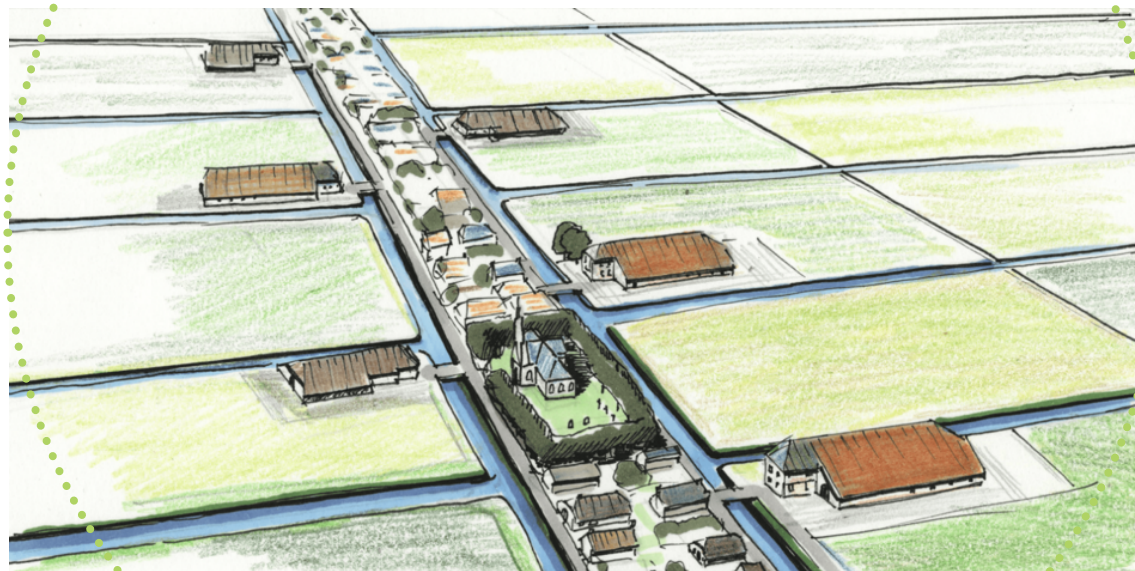
Gebiedsbeschrijving

De Oude Veenkoloniën liggen in de provincies Groningen en Drenthe. Gelegen tussen de Hondsrug in het westen en Westerwolde in het oosten. Het gebied omvat ongeveer 80.000 hectare en heeft, zonder de stad Emmen, circa 200.000 inwoners. Naast deze oude Veenkoloniën liggen er in de provincie Drenthe een aantal gelijksoortige veenontginningen (onder andere in Midden-Drenthe). Het rationele landschap is uitermate geschikt voor de landbouw; groot-schaligheid is mogelijk en water is overal goed beschikbaar. Water wordt vanuit het IJsselmeer via het uitgebreide wijken- en kanalenstelsel naar het gebied aangevoerd. De economische structuur van de Veenkoloniën wijkt minder af van het Nederlands gemiddelde dan vaak gedacht wordt. Ook de Veenkoloniën is een derde generatie economie, een diensteneconomie. Ruim tweederde van de toegevoegde waarde wordt door de breed gedefinieerde dienstensector gevormd, zo'n kwart door de industrie en minder dan tien procent door de landbouw en agro-industrie. In deze streek zijn diverse partijen actief die betrokken zijn bij het beheer van het gebied. Enerzijds zijn dit agrariërs, maar ook bijvoorbeeld de gemeente, het waterschap en natuurorganisaties.

Gebiedsbeschrijving

Landschap

Het landschap kenmerkt zich door een grote openheid. De ontginning van het oorspronkelijk uitgebreide hoogveencomplex heeft geresulteerd in een uitgebreid wijken- turfvaarten, monden- en kanalenstelsel en een rechthoekige kavelstructuur. Op afbeeldingen links is zichtbaar dat deze kavelstructuur door het afronden van de ontginning en optimalisatie voor landbouw grootschaliger is geworden. Binnen deze structuur hebben zich lineaire dorpen ontwikkeld. Kenmerkende bebouwing is aanwezig in de vorm van bruggen, sluizen met bijbehorende brug- en sluiswachterwoningen. Bovendien kent het gebied bijzondere vormen van industrieel erfgoed: strokartonfabrieken en aardappelmeelfabrieken met vloeivelden. In een beperkt deel van het gebied bevinden zich nog natuurgebieden met veenplassen en veenrestanten. De Veenkoloniën kan worden gezien als een gebied met verrassend hoge variatie in landschap. Waar het gebied als eerste impressie een homogene indruk wekt, brengt de onder andere de oude loop van de Hunze en de randen richting het Drents Plateau (waaronder de Hondsrug) een grote variatie aan. Anno 2020 worden er meerdere zonnevelden en windmolens geplaatst in het gebied die bijdragen aan de klimaatdoelstellingen.

Bron: Kwaliteitsgids Groningen

Water

Het gebied is afhankelijk van de aanvoer van zoet water in de zomer. Gemiddeld wordt er 45 miljoen m³ water per jaar aangevoerd via een systeem van wijken en kanalen. Wanneer de zomers droger worden, wordt die afhankelijkheid vergroot. Het water is nodig voor de landbouw en speelt een belangrijke rol in de kwaliteit van de ecologische hoofdstructuur. Het gebied functioneert voor een deel als afwateringssysteem voor het regenwater dat vanaf het Drents plateau moet worden afgevoerd richting de Waddenzee. Bij de extreme verschillen in neerslag- en droogteperiodes, zoals we die de laatste jaren zien, kan het veenkoloniale gebied gebruikt worden als buffergebied om water tijdelijk vast te houden. Veenrestanten staan bloot aan oxidatie hetgeen leidt tot bodemdaling en uitstoot van broeikasgassen.

Biodiversiteit

De Veenkoloniën zijn aangemerkt als kerngebied voor akkervogels. Vanuit het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer worden door grondeigenaren maatregelen genomen ten behoeve van akkervogels zoals; akkerranden en wintervoedselveldjes. Door de agrarisch natuurverenigingen ANOG en ANDrenthe worden maatregelen gecoördineerd die bijdragen aan het versterken van het leefgebied voor akkervogels. Daarnaast worden er maatregelen genomen om de waterkwaliteit te versterken. Ook wordt op projectbasis bekeken op welke manier maatregelen bijdragen aan het vergroten van de biodiversiteit. Er bevinden zich enkele restanten van de veenontginning welke zich hebben ontwikkeld tot natuurgebied binnen het Natuur Netwerk Nederland, denk hierbij bijvoorbeeld aan het Bargerveen. Ook rondom de Hunze wordt gewerkt aan natuurherstel in relatie tot andere opgaven in het gebied.

Landbouw

De oppervlakte cultuurgrond in de Veenkoloniale landbouwgebieden bedraagt bijna 73.000 ha. Akkerbouw is hierbij de meest voorkomende vorm van agrarisch grondgebruik. In aantallen bedrijven zitten melkvee en akkerbouw dicht bij elkaar en is er een kleine meerderheid akkerbouwers ten opzichte van veehouderijen. De inkomenspositie van de akkerbouwers is voor een groot deel gebaseerd op de teelt van zetmeelaardappelen en suikerbieten. Deze gewassen maken voor ca. 75% onderdeel uit van het bouwplan.

Analyse van opgaven en kansen

De Uitdaging

Bodemkwaliteit is al jaren een aandachtspunt in de Veenkoloniën. Daarbij gaat het om bodemgezondheid, draagkracht, bodemleven, maar ook de organische stof huishouding. Er is veel geïnvesteerd in projecten om de kwaliteit te verbeteren. Er ligt een kans om de resultaten van deze projecten breed uit te dragen en toe te passen.

Een goede bodemkwaliteit draagt bij aan de oplossing van een aantal knelpunten. Zo zorgt een hoger organische stofgehalte voor een bodem die meer water vasthoudt en daarmee ook in droge perioden een hogere opbrengst geeft.

Een ander veel gehoord dilemma is de onkruidgevoelige grond. Enerzijds is er de behoefte voor meer biodiversiteit, maar is er grote angst voor ongewenste kruiden zoals Jacobskruiskruid.

De zoetwatervoorziening in het gebied wordt geregeld via een aanvoerstelsel en wordt grotendeels gevoed uit het IJsselmeer. In het licht van toenemende droogte, druk op het IJsselmeer en de nadruk op veenoxidatie (in een gedeelte van de Veenkoloniën) zijn er kansen om bovenstrooms in lage gebieden te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn meer water vast te houden zodat het gehele gebied kan profiteren. Deze ontwikkeling biedt kansen om te koppelen aan een natuurinclusieve ontwikkeling.

Steeds meer gronden in de Veenkoloniën worden gebruikt voor de opwekking van duurzame energie. De keuze voor het langjarig onttrekken van goede landbouwgronden aan de voedselproductie moet weloverwogen worden gemaakt. Door een chronisch tekort aan gronden in ons land is meervoudig grondgebruik wenselijk, denk hierbij aan productie van voedsel, biodiversiteit, biomassa en koolstofvastlegging op dezelfde m2. Wellicht dat biogas hier ook een mooie kans in kan spelen. Schaalvergroting is nog steeds aan de orde, enerzijds door verkoop van bedrijven, anderzijds door verpachting aan een collega landbouwer of aan grotere loonbedrijven. De bedrijven worden daardoor grootschaliger, maar er zijn ook bedrijven die starten met een tweede tak in bijvoorbeeld de recreatie, zorg of kleinschalige bedrijvigheid. Of overstap naar deeltijd- of hobbybedrijf. Dit zorgt er voor dat er behoefte ontstaat aan meer mogelijkheden voor verandering van functie in de voormalige boerderijen zoals naar wonen en recreatie. Er is een steeds groter groeiende vraag naar plantaardige eiwitten voor menselijke consumptie. Hierop is onder andere recent succes in het verwaarden van eiwit uit aardappelen van Avebe gebaseerd. De Veenkoloniën spelen al een grote rol en die kan worden uitgebreid. In de Veenkoloniën speelt het behoud van verdien capaciteit van de landbouwbedrijven een grote rol. Ondernemers willen wellicht natuurinclusieve landbouw, extensiever boeren, of delen van percelen hiervoor

inzetten. Maar ze zitten vaak vast tussen enerzijds de bank en anderzijds de ketenpartijen. Als op een andere manier de verdien capaciteit wordt geborgd krijgt de boer meer ruimte voor andere initiatieven zoals natuurinclusieve teeltmethoden. Het is van belang meer inzicht te krijgen in de biodiversiteit op dit moment. Wanneer het onduidelijk is wat de bodemgesteldheid en biodiversiteit op dit moment is, dan is het ook lastig te beoordelen of maatregelen effect hebben. Bovendien wordt door ondernemers de vraag gesteld wat er nu goed gaat en wat er verbeterd kan worden. Door het uitvoeren van een nulmeting kan de transitie naar een natuurinclusieve landbouw gevolgd worden. Bovendien kan inzichtelijk worden gemaakt wat op dit moment al werkt en wat niet.

SWOT analyse

Sterk • Sterke verwerkende industrieën • Optimaal landbouwgebied • Weidsheid	Kans • Veranderingsbereidheid • Innovatief vermogen • Duurzame energie • Wijkenstructuur en groenblauwe dooradering • Recreatieve verbinding tussen de Hondsrug en Westerwolde
Zwak • Verschillen in sociale achtergrond • contrast veen-zand • Afhankelijk van enkele teelten • Verstuiving (bodemdegradatie zoals winderosie)	Bedreiging • Op peil houden bodemkwaliteit • Grondprijzen/investeerders • Veenoxidatie • Zoetwatervoorziening • Bodemziekten (o,a, Cystenaaltjes)

Streefbeeld

“Tussengewassen” en “overhoeken” benutten

Naast aardappelen en bieten worden er gewassen in de tussenliggende periode verbouwd. Deze tussengewassen gaan in 2030 optimaal bijdragen aan de bodemkwaliteit en biodiversiteit. Tussengewassen moeten ook landschapsinclusief zijn, helpen bij een meer natuurinclusievere gebiedsontwikkeling. De keuze van groenbemesters is op basis van onderzoek de afgelopen jaren geoptimaliseerd en wijdverbreid. Op percelen met hoog renderende teelten worden akkerranden ingezet die het gebruik van chemie beperken door natuurlijke plaagbestrijding. Bovendien zijn er binnen het rationele Veenkoloniale landschap ook plekken te vinden waar ruimte ‘over’ is. Doordat binnen de verkaveling minder rendabele hoeken zijn ontstaan. Deze overhoeken worden in 2030 benut voor aanplant van struweel waarbij aandacht is voor de openheid van het landschap. De overhoeken worden beperkt ingezet. Er moet niet alleen gekeken worden naar overhoeken van boeren, maar ook van andere grondeigenaren. Diversiteit in teelt en inzet van struweel is mede bedoeld het gebied nog geschikter te maken voor ondersteunen van de populatie akkervogels. In 2030 zorgen tussengewassen voor een betere bodemkwaliteit en biodiversiteit. Sommige overhoeken worden benut voor de aanplant van struweel waarin aandacht is voor het open landschap en samenwerking tussen de verschillende grondeigenaren!

Water en wegen als ordenend principe

De wijken, kanalen en wegen zijn bepalend voor de landschapsstructuur. Deze elementen worden in 2030 ingezet voor het versterken van de biodiversiteit. De landschapselementen kunnen als groenblauwe dooradering van het gebied een mooie rol spelen. Bijvoorbeeld door ecologisch bermbeheer en waar mogelijk in combinatie met een ander beheer van wijken met bijbehorende maai- en schouwpaden. Mooie kans is om deze structuur historisch verantwoord te gebruiken.

In 2030 wordt de structuur van wijken, kanalen en wegen op een historisch verantwoorde manier beheerd. Bij het beheren van de bermen en maai- en schouwpaden wordt dit op een ecologisch verantwoorde manier gedaan!

Oude beekdalen

In de oude beekdalen wordt via een integrale benadering gezocht naar meer samenhang en verweving tussen het landschap, natuur en het agrarisch gebruik. Deze beekdalen kunnen een groene recreatieve verbinding vormen tussen de Hondsrug en Westerwolde. Het gebied leent zich bij uitstek meervoudig grondgebruik te onderzoeken waarbij meerdere doelen of diensten vanaf dezelfde oppervlakte worden geleverd en beloond. In 2030 is via een dialoog tussen de grondgebruikers van twee deelgebieden (beekdalen) het gebied versterkt, waarbij het natuurlijk systeem is hersteld en er een verbindend netwerk van routes is ontwikkeld!

Ketenpartijen stimuleren nieuwe teelt(methodes)

De aanwezigheid van een sterke industrie met innovatiekracht biedt enerzijds verdien capaciteit aan het gebied, anderzijds legt het ook druk op het grondgebruik. Zolang zetmeelaardappelen de belangrijkste financiële motor zijn, kan van grondeigenaren niet verwacht worden andere keuzes te maken. De productie van plantaardige eiwitten kan hier wellicht een rol in spelen. De Veenkoloniën wordt ook wel de eiwitschuur voor heel Nederland genoemd. In de geteelde aardappelen zit naast zetmeel immers ook eiwit. De innovatieve kracht binnen deze sector kan bijdragen aan de zoektocht naar teeltmethoden waarbij de belasting van bodem en omgeving minimaal is zonder dat het verdienvermogen hieronder lijdt.

Gestimuleerd door ketenpartijen worden in 2030 nieuwe teeltmethoden toegepast waardoor de bodemkwaliteit wordt versterkt. De eiwittransitie stelt zowel telers als industrie in staat de verdien capaciteit te vergroten!

Ontwikkelingen van high tech door innovatie

De Veenkoloniën met haar grootschalige landbouwstructuur, de aanwezigheid van Wageningen Research en sterke ketenpartijen zijn uitermate geschikt voor het onderzoeken en implementeren van nieuwe technieken. Ook deze innovatie kan bijdragen aan een meer natuurinclusief systeem. Zo kan door high tech technieken met drones en robots wellicht onkruidbestrijding worden geoptimaliseerd waardoor middelengebruik verminderd kan worden.

In 2030 is door innovatieve ontwikkeling op het gebied van high tech het mogelijk om natuurinclusiever te boeren!

Diversiteit op perceelsniveau

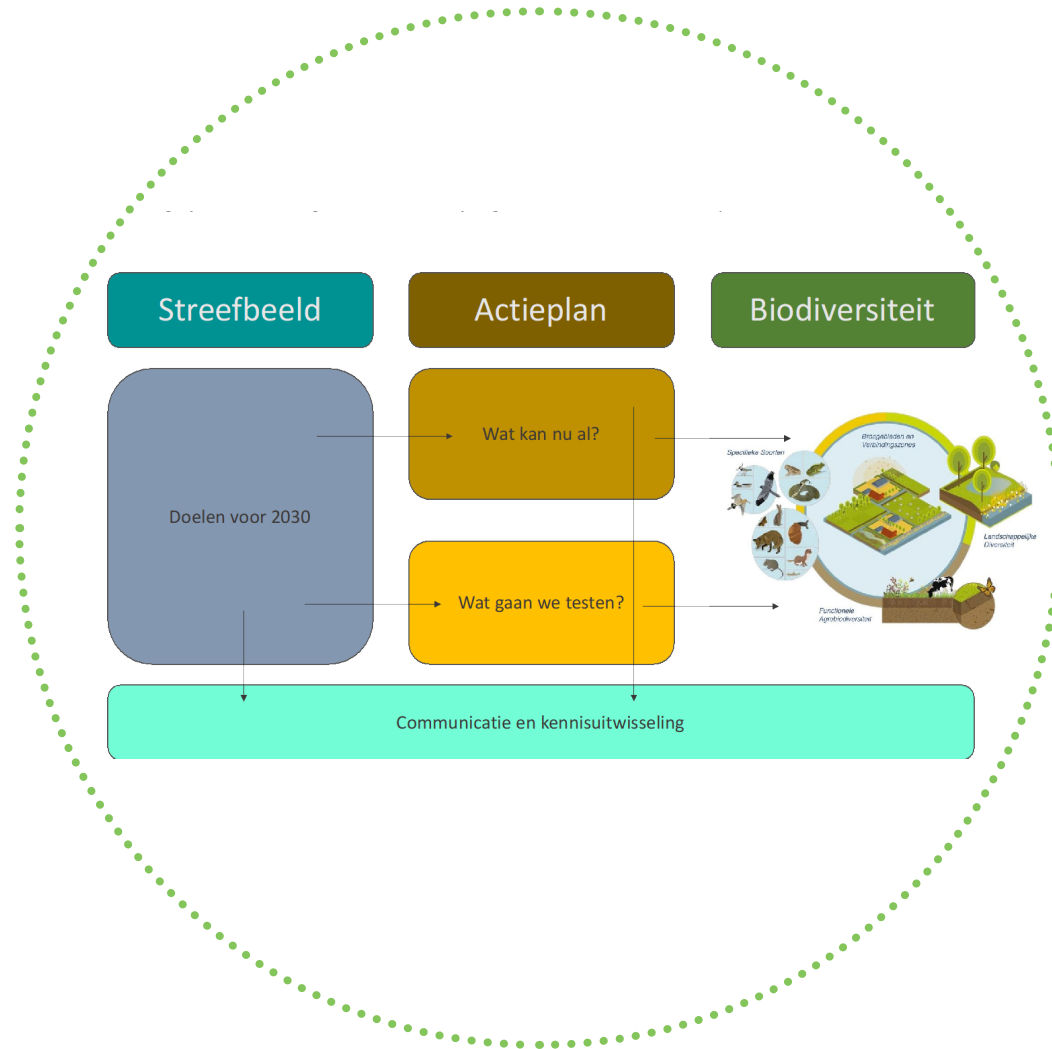
Strokenteelt waarbij strook om strook gewassen worden geteeld biedt veel plek voor natuur en heeft veel andere positieve effecten, waaronder natuurlijke plaagbeheersing. Hierbij zou in de toekomst ook de stap kunnen worden gemaakt naar strokenteelt in combinatie met opwekking van duurzame energie als het andere gewas, zoals zonnepanelen.

In 2030 zijn er meerdere percelen waarin meerdere teelten naast elkaar plaatsvinden!

Actieplan Regiodeal Veenkoloniën

In het streefbeeld is benoemd waar we in 2030 willen zijn. Hiervoor zullen in het kader van de regiodeal, maar ook in diverse andere projecten en eigen initiatief stappen worden gezet die het streefbeeld dichterbij brengen. Om meer inzicht en structuur te krijgen in deze acties is dit actieplan opgesteld. Op deze manier geeft het actieplan op strategisch niveau richting aan mogelijke initiatieven, groot en klein die bijdragen aan een natuurinclusief systeem in de Veenkoloniën.

Het actieplan is daarmee een strategisch plan waar maatregelen onder passen die bijdragen aan het streefbeeld voor 2030. Daarbij maken we onderscheid in die dingen die nu al kunnen gebeuren (door iedereen die het aangaat), activiteiten die nog nader getest of onderzocht moeten worden en die onderdelen waar communicatie en kennisuitwisseling een grote rol speelt.

De pijlers van biodiversiteit zoals die door Erisman et al zijn geformuleerd maken inzichtelijk op welke manier de activiteiten ook bijdragen aan het hoofddoel, het versterken van het natuurlijk systeem. De pijlers die door Erisman worden benoemd zijn: Functionele agrobiodiversiteit, Landschappelijke diversiteit, Specifieke soorten en Brongebieden en verbindingszones.

De niveaus die binnen deze pijlers worden onderscheiden passen ook goed bij het streefbeeld zoals dat voor de Veenkoloniën is geformuleerd. Het beheer ten aanzien van specifieke soorten is minder uitgewerkt, maar zal wellicht in projecten verder aan de orde komen.

Een belangrijke ontdekkingstocht ligt op het vlak van het verdienmodel van natuurinclusieve landbouw. Vanuit de sector, maar ook vanuit de keten en regionale overheden wordt benoemd dat het waardevol zou zijn wanneer natuurinclusieve maatregelen niet afhankelijk zijn van overheidssteun. Dit kan doordat ze de agrarisch ondernemer geen geld kosten, of beloond worden vanuit de markt.

Wat kunnen we nu al doen?

Er zijn de afgelopen jaren al veel ervaringen opgedaan met maatregelen die bijdragen aan een meer natuurinclusieve landbouw zowel binnen de Veenkoloniën als ook in de rest van Nederland. Deze maatregelen zijn in sommige gevallen nog niet breed bekend of toegepast. Om zo snel mogelijk resultaat te zien en daarbij te ervaren of maatregelen ook op grotere schaal het gewenste effect hebben zijn acties in deze categorie van belang om het streefbeeld te verwezenlijken.

Streefbeeld	Wat	Wie	Draagt bij aan
- Tussengewassen en overhoeken benutten. - Water en wegen als ordenend principe - Oude beekdalen	<u>Overhoeken</u> Aanplanten of natuurbraak van overhoeken en onrendabele plekken die ook aantrekkelijk zijn voor akkervogels	Grondeigenaren (particulieren, terreinbeheerders, overheden, agrarische ondernemers)	Landschappelijke diversiteit, Brongebieden en verbindingzones, Specifieke soorten
- Tussengewassen en overhoeken benutten. - Water en wegen als ordenend principe - Oude beekdalen	<u>Afgestemd beheer en onderhoud</u> Afstemmen beheer- en onderhoud watergangen, bermen en akkerranden	Waterschap, gemeente en grondeigenaren	Landschappelijke diversiteit, Brongebieden en verbindingzones

- Tussengewassen en overhoeken benutten.	<u>Herinrichting beekdalen</u> Herinrichten (oude) beekdalen in gebiedsdialog	Waterschap, gemeenten, provincies, particulieren	Landschappelijke diversiteit, Brongebieden en verbindingzones,
- Water en wegen als ordenend principe			
- Oude beekdalen			
- Diversiteit op perceelsniveau	<u>Strokenteelt stimuleren</u> Strook om strook gewassen telen	Agrarische ondernemers. Evt. een punt dat ketenpartijen kunnen opnemen in hun scoretabel (zie keten partijen stimuleren nieuwe teelt(methoden))	Functionele agrobiodiversiteit

Streefbeeld	Wat	Wie	Draagt bij aan
-Ontwikkeling van high tech / innovatie	<u>Vergroten impact bestaande initiatieven precisielandbouw</u> Daar waar proeven lopen op het vlak van precisie landbouw wordt inzichtelijk gemaakt op welke manier dit bijdraagt aan een meer natuurinclusieve landbouw.	WUR, ketenpartijen, individuele ondernemers	Functionele agrobiodiversiteit
-Ketenpartijen stimuleren nieuwe teelt(methoden)	<u>Uitbreiden duurzaam bodembeheer</u> Er zijn de afgelopen jaren diverse projecten op het vlak van duurzaam bodembeheer uitgevoerd. Onder regie/voorwaarde van de verwerkende industrie kan dit verder worden uitgerold.	Ketenpartijen en agrarische ondernemers	Functionele agrobiodiversiteit
Overhoeken en tussengewas, water en wegen als ordenend principe	<u>Autochtoon plantmateriaal</u> Adviseren om bij voorkeur gebruik te maken van autochtoon plantmateriaal bij inzaaien en beplanten	Overheden	Landschappelijke diversiteit

Wat gaan we testen?

Ondanks dat er al veel is onderzocht zijn er nog initiatieven die nog nader moeten worden bekeken. Daarbij zijn voorbeelden van nieuwe technieken, maar ook meer fundamentele financiële vragen aan de orde.

Streefbeeld	Wat	Wie	Draagt bij aan
-Tussengewassen en overhoeken benutten -Ketenpartijen stimuleren nieuwe teelt(methodes)	<u>Proefonderzoek/verdienmodellen</u> Benoemd is dat het verwaarden van plantaardige eiwitten als kans wordt gezien. Daarbij is tevens bekend dat in zetmeelaardappelen ook veel eiwitten zitten. Wanneer ook andere eiwitgewassen in het bouwplan worden opgenomen vraagt dit om nieuwe technieken zowel in teelt als in verwerking. Hierop is meer inzicht in de teelt als ook het verdienmodel noodzakelijk.	Ketenpartijen, WUR, agrarische ondernemers?	Functionele agrobiodiversiteit
-High tech en innovatie	<u>Innovatie in de landbouwsector</u> Inzetten van drones, satellieten, het verder innoveren van de landbouwtechnieken ten behoeve van natuurinclusieve landbouw	Ketenpartijen, WUR, agrarische ondernemers?	Functionele agrobiodiversiteit
-Oude beekdalen	<u>Gronden van derden inzetten voor experimenten</u> Door samen te werken als gebiedspartijen kan samen meer bereikt worden. Welke mechanismen passen hierbij en wat werkt wel en niet zijn vragen die verder uitgewerkt moeten worden.	Gemeenten, provincie (Prolander), TBO's	Brongebieden en verbindingzones
Water en wegen als ordenend principe	<u>Beheer en onderhoud</u> Testen om nog maar 1 kant van de watergang te maaien? Incl schouwpad en naastliggende berm	Waterschap agrarische ondernemer / terreinbeheerder	Brongebieden en verbindingzones

Streefbeeld	Wat	Wie	Draagt bij aan
-Diversiteit op perceelsniveau	<u>Strokenteelt</u> Door een aantal ondernemers wordt reeds geëxperimenteerd met strokenteelt. Met name in de biologische landbouw wordt ervaren dat door het telen van gewassen in stroken er minder ziekte- en plaagdruk is. Door dit op bredere schaal toe te gaan passen kan meer ervaring worden opgedaan met een optimale inpassing in het Veenkoloniaal gebied en hoe dit binnen de veenkoloniale bedrijfsvoering past. Een goed monitoringsprogramma en kennisuitwisseling zorgt voor het verspreiden van deze ervaringen.	Ondernemers en wur	Functionele agrobiodiversiteit

Communicatie en kennis

Veel kennis is al beschikbaar, maar nog niet algemeen bekend. De komende jaren is het daarom belangrijk de infrastructuur te ontwikkelen waarin ervaringen worden gedeeld en de kennis ontwikkeld in projecten en op de proefboerderij verder wordt uitgedragen.

Streefbeeld	Wat	Draagt bij aan
Algemeen	<u>In kaart brengen biodiversiteit (kaartbeeld)</u> Het is van belang in eerste instantie zicht te krijgen op de huidige stand van zaken. Wat is de huidige kwaliteit en waar zitten verbeterpunten. Alleen wanneer er meer inzicht ontstaat kunnen we ook verbeteren.	Landschappelijke diversiteit Functionele agrobiodiversiteit
Algemeen	<u>Kennisdeling van trends en ontwikkelingen</u> Het is zaak om de kennis die al is ontwikkeld (bijvoorbeeld door ANOG, AN Drenthe, WUR, in POP3 projecten) te structureren en te ontsluiten naar individuele bedrijven. Daarbij is de verbinding tussen kennisinstellingen, de proefboerderij, erfbetreders/adviseurs en bedrijven van groot belang. Ontwikkelen van een soort kennisplatform	-Specifieke soorten -Functionele agrobiodiversiteit -Brongebieden en verbindingzones -Landschappelijke diversiteit
-Wegen en wijken als ordenend principe -Oude Beekdalen	<u>Verbreden netwerk</u> Ook andere gebiedspartijen zoals natuurbeheerders / provincie /gemeenten zijn belangrijk om de biodiversiteit naar een hoger plan te trekken. Daarbij is het zaak om uitdagingen successen breed te communiceren om ook het peleton te betrekken	-Draagvlak -Specifieke soorten -Functionele agrobiodiversiteit -Brongebieden en verbindingzones -Landschappelijke diversiteit
Algemeen	<u>Dialoog tussen stakeholders</u> Het aan de hand nemen van initiatiefnemers die graag willen investeren in natuurinclusiviteit. Het uitleggen waarom je ‘doet wat je doet’, tussen boeren, natuurbeheerders, overheden en burgers.	- Draagvlak -Specifieke soorten -Functionele agrobiodiversiteit -Brongebieden en verbindingzones -Landschappelijke diversiteit
Algemeen	<u>Instrumenten toolbox</u> Inzichtelijk maken op welke manier stakeholders bij kunnen dragen bij het realiseren van een natuurinclusief platteland, welk instrumentarium hebben ze tot hun beschikking en wie hebben ze daarvoor nodig?	- Draagvlak -Specifieke soorten -Functionele agrobiodiversiteit -Brongebieden en verbindingzones -Landschappelijke diversiteit